

**TRENDY A PŘÍSTUPY VE VÝUCE ROMÁNSKÝCH A OSTATNÍCH JAZYKŮ NA KATEDŘE
APLIKOVANÉ LINGVISTIKY FILOZOFICKÉ FAKULTY UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI**

**TRENDS AND APPROACHES TO ROMANCE AND OTHER LANGUAGES TEACHING AT THE
DEPARTMENT OF APPLIED LINGUISTICS FACULTY OF ARTS PALACKÝ UNIVERSITY IN
OLOMOUC**

Eva Skříčková, Martin Pleško

Příspěvek se zabývá trendy a přístupy využívanými ve výuce románských a ostatních jazyků na Katedře aplikované lingvistiky FF UP – francouzština, italština, španělština, rumunština, ruština a arabština. Popisuje specifickou výuku uvedených jazyků a realizaci samotné výuky. Autoři sumarizují předpoklady kvalitní práce lektora, které mají vést studenty k aktivnímu používání jazyka v každodenních situacích.

Klíčová slova: cizí jazyky, výuka, metody, učitel, student.

The article deals with tendencies and approaches applied in the foreign language teaching at the Department of Applied Linguistics Faculty of Arts Palacký University in Olomouc with a special attention paid to the Romance languages such as French, Italian, Romanian and Spanish and other languages such as Arabic and Russian. It depicts some characteristic features of teaching these languages. The authors sum up conditions leading students to a communicative use of target languages in everyday situations.

Keywords: Romance languages; Teaching; Method/Approach; Student; Teacher.

Románské a jiné jazyky na KAL FF UP

Příspěvek si klade za cíl seznámit s trendy a přístupy ve výuce románských jazyků na Katedře aplikované lingvistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci (dále jen KAL FF UP), která nabízí jazykové vzdělávání pro všechny studenty FF UP ve všeobecných nebo specializovaných kurzech. Studenti si mohou kromě angličtiny a němčiny vybrat i z nabídky kurzů románských jazyků: francouzština, italština, španělština a rumunština, ale i z nově zavedených kurzů arabštiny či ruštiny v akademickém roce 2013/2014.

nabídka	počet kurzů	počet studentů	počet vyučujících
Francouzština začátečníci 1–4	3	70	2
Francouzština mírně pokročilí 1–4	2	35	1
Španělština začátečníci 1–4	5	115	2
Španělská jazyk. cvičení středně pokročilí 1–2	1	20	1
Španělština středně pokročilí 1–2	1	25	1
Italština začátečníci 1–4	4	90	1
Italština mírně pokročilí 1–4	2	35	1
Ruština začátečníci 1–2	2	50	1
Ruština mírně pokročilí 1–2	1	20	1
Ruština v komunikaci 1–2	1	20	1
Arabština začátečníci 1–2	2	30	1
Úvod do rumunského jazyka a kultury 1–4 v ak. roce 2013/2014 se nerealizuje			1

Specifika výuky románských jazyků ve vysokoškolském vzdělávání

Specifičnost vyučování a učení se zejména románským jazykům spočívá v jejich slabém zastoupení na základních a středních školách ve srovnání s angličtinou nebo němčinou. Studenti proto mnohdy začínají se studiem románského jazyka až na univerzitě. Geograficky mají posluchači českých vysokých škol blíž k německému jazyku, jelikož Česká republika přímo sousedí s Německem a Rakouskem. Znalost německého jazyka proto zvyšuje jejich šanci na uplatnění v oboru v těchto a dalších německy mluvících zemích (např. Švýcarsko). Angličtina, kterou dnes lze označit za *lingua franca*, se v globálním i lokálním kontextu stala již jakýmsi standardem. Předpokládáme, že studenti přicházejí do výuky se znalostmi prvního cizího jazyka a románský jazyk se začínají učit jako druhý cizí jazyk. Choděra (2013: 11–12) uvádí, že čím je typologická vzdálenost prvního a druhého jazyka větší, tím je i učební vliv prvního cizího jazyka na druhý menší. Rozdíly jsou spíše v recepci a produkci jazyka. Zatímco v produkci se typologické rozdíly víceméně stírají, v recepci je větší blízkost jazyků k užítku. Rozdíly nic nemění na skutečnosti, že ve vyučování- učení se cizímu jazyku se preferuje praxe před teorií. Vyučování a učení se druhému (třetímu ...) cizímu jazyku s sebou přináší i výhodu: možnost využít dovednosti získané při studiu prvního (druhého ...) cizího jazyka, např.: práce s cizojazyčným materiálem a pozitivní jazyková interference (nebo pozitivní transfer), např.: slovní zásoba, gramatické jevy typologicky příbuzných jazyků aj. (Cuq 2003: 139).

Motivace učit se cizímu jazyku a samotný výběr konkrétního jazyka ze strany studenta vysoké školy je ovlivněn: (a) vnitřními faktory: osobní potřeby, které udržují zájem o věc i přes negativní vlivy, (b) vnějšími faktory: různorodé vlivy nejen sociálního okolí, např. rodina společnost, zaměstnání, vzdělání (Cuq 2003: 170–171). V kontextu výuky jazyků na KAL FF UP bychom tyto vlivy charakterizovali a konkretizovali následovně: (a) povinnost absolvovat kurz cizího jazyka v rámci studijního plánu studijního oboru, nutnost získat kredity, (b) osobní a profesionální rozvoj: potřeba osobního růstu a zvyšování odbornosti, což může být výhodou v příštím zaměstnání, (c) snaha konsolidovat a/nebo zdokonalovat dovednosti v jazyce získané v předešlém formálním nebo individuálním jazykovém vzdělávání, (d) volno-časová aktivita. Domníváme se, že v případě románských jazyků lze k těmto faktorům přidat také: (a) osobní zájem studentů o země, kde se mluví románským jazykem, např. rodinné vazby, dovolená, kultura apod., (b) využitelnost románského jazyka v daném oboru, např. studijní pobyty, četba studijních pramenů v původním jazyce, (c) zvědavost.

Výuka nejen cizích jazyků je v univerzitním prostředí ovlivněna také cílovou skupinou, tj. různorodostí studijních oborů studentů, což vytváří heterogenní skupiny. Tomu je nutné přizpůsobit obsah, cíle a metody.

Obsah a cíle výuky

Cíl každého kurzu románského jazyka na KAL FF UP je specifikován v univerzitním informačním systému STAG, který umožňuje studentům, resp. potencionálním studentům, získat konkrétnější představu o náplni kurzu. Stanovené cíle jsou jazykové (gramatika, slovní zásoba, výslovnost), kognitivní, resp. vzdělávací (poznatky o mimojazykových faktech s jazykem spojených: historie, geografie, politika, kultura, současné dění v zemi apod.). Obsah je přizpůsoben metodologii a metodám, které si určuje vyučující. V zásadě se řídíme metodami založenými na komunikativním a činnostním přístupu. Cuq a Gruca (2002: 245) definují komunikativní přístup jako rozvoj komunikativních schopností, které se neomezují jen na znalost gramatických pravidel, ale i na znalost pravidel zabezpečujících správné použití jazyka ze sociokulturního hlediska a na koherenci a kohezi jazykového projevu. Činnostně orientovaná výuka je založená na snaze přimět studenta k jazykové aktivitě, přičemž využívá logické myšlení, tvořivost a všechny dosavadní zkušenosti. Termín *činnostně orientovaná*

výuka cizích jazyků se objevil začátkem 21. století s publikací Společného evropského referenčního rámce pro jazyky (SERR 2001).

Kontinuita vzdělávání je zabezpečena návazností kurzů, které jsou rozděleny do čtyř semestrů, přičemž odpovídají jazykovým úrovním dle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky. Jak se uvádí v SERR (2001: 1): „V úplnosti popisuje, co se musí student naučit, aby využil jazyka ke komunikaci, a jaké znalosti a dovednosti musí rozvíjet, aby byl schopen účinně jednat. Rámec také definuje ovládnutí jazyka, které umožňuje měřit pokrok studentů v každém stádiu učení se jazyku a v průběhu celého života studenta.“

Hlavní oporou při studiu je pro studenty učebnice, která je uvedena v systému STAG.

V kurzech francouzštiny pro začátečníky se používá jako základní učebnice M. Pravdová.

Francouzština pro začátečníky - Le français pour vous. 2. vyd. Leda, Praha, 2000. +

Žákovský sešit. Jako rozšiřující materiály R. Mérieux, Y. Loiseau. *Latitudes 1*. Didier, Paris, 2008. + Pracovní sešit. V kurzech španělštiny je základem učebnice: F. Castro, F. Marín, R.

Morales, S. Rosa. *Nuevo Ven 1, 2*. Fraus/Edelsa, Madrid, 2004. + *Žákovský sešit*. Rozšiřující:

M. Krbcová. *Ejercicios y soluciones*. Fraus, Plzeň, 1999. V kurzech italštiny se používá

základní učebnice T. Marin. *Nuovo progetto italiano 1,2*. Edilingua, Roma, 2013. + Pracovní

sešit. Jako doplňující materiály slouží J. Janešová. *Italština pro samouky*. Leda, Praha, 2009.

Výhodou jedné učebnice pro studenty je ucelenost a návaznost učiva. Vhodným a často využívaným doplňkem jsou materiály určené ke konsolidaci jazykových cílů a prezentaci sociokulturních cílů.

V kurzech pro začátečníky se předpokládá nulová předchozí znalost jazyka. Mnohdy ale lze některé studenty v dané skupině považovat za falešné začátečníky, co může být ku prospěchu, ale i na škodu celé skupině.

Všeobecně vzato, společným cílem je dosáhnout, aby se cizí jazyk pro studenta stal přirozeným komunikačním nástrojem a dokázal ho využít v každodenních situacích, aby jazyk nebyl cílem, ale nástrojem pro dosažení cíle. Dále, aby si při prezentacích, které si samostatně připravuje, rozšiřoval všeobecný přehled a seznámil se s reáliemi dané země. Získá tak poznatky o jazyce jako součásti kultury daného národa, nebo národů.

Role učitele a studenta ve výuce

Učitelé a studentské role ve výuce jsou základním konceptem v sociální pedagogice i v didaktice, vždy jsou přímo spojovány s funkcemi učitele nebo studenta v rámci vyučovacího procesu (Cuq 2003: 216). Učitel a rovněž i studenti v průběhu vyučování plní určité funkce, tudíž vystupují v nějaké roli. Homolová (2004: 44–48) uvádí osm učitelských rolí ve výuce cizího jazyka: *instruktor*, *manažer*, *hodnotitel*, *podněcovatel* (důležité při komunikativních a tvořivých úkolech), *model* (učitel jako prvotní zdroj a model jazyka, který studenti napodobují), *partner* (snižuje míru direktivity učitele), *monitor* (dohlíží a kontroluje při samostatných nebo skupinových úkolech) a *facilitátor* (učitel, kteří je starší a zkušenější, motivuje studenty). Pro úspěšné dosažení cílů je nezbytné, aby učitel vytvářel motivující atmosféru a umožňoval studentům individuální jazykový růst. V této roli, tj. facilitátora, se snažíme vytvořit prostřednictvím efektivní organizace výuky a forem práce podporující sociální interakci rozvíjející vzájemnou kooperaci a vedoucí k samostatnému užívání jazyka. Metodici cizích jazyků se shodují, že nejdůležitějším determinantem dobré pracovní atmosféry je zajímavý a podnětný obsah – mimoučebnicový materiál dokáže často lépe naplnit potřeby a očekávání studentů než samotná učebnice. Stručně řečeno, role facilitátora by měla být výsledkem schopnosti učitele kombinovat obsah a cíle výuky s potřebami a přáními studentů. Ovšem, během vyučování učitel nepřetržitě mění svoji roli, případně je

kombinuje. Ze zkušenosti soudíme, že v rámci jazykových kurzů na KAL FF UP, ve kterých pracujeme výhradně s dospělými univerzitními studenty, jsou některé učitelské role marginálnější. Je tomu tak z důvodu nízké hodinové dotace (90 min./týden) a vysokého počtu studentů v jednotlivých skupinách (kurzy pro začátečníky jsou často zcela naplněné, v počtu 25–30 studentů, naopak v kurzech pro mírně a středně pokročilé dochází k úbytku studentů, což zefektivňuje výuku a umožňuje více individuální přístup učitele k studentovi v rámci vyučovací jednotky) To způsobuje, že některé aktivity jsou zcela nebo jen obtížně realizovatelné.

Homolová (2004: 54–56) dále uvádí pět studentských rolí: *přejímatel* (je pasivní, reprodukuje učitele nebo učebnici, je závislý na učiteli, učitel: instruktor, manažer), *vykonavatel* (reaguje a respektuje pokyny učitele, učitel: manažer), *řešitel* (pracuje převážně samostatně pod dohledem učitele, který mu poskytuje zpětnou vazbu – opravuje/upozorňuje na chyby, učitel: podněcovatel, partner, monitor) a *objevitel* (je samostatný a aktivní, pracuje tvořivě a sebekriticky, rozvíjí nejen vědomosti, ale také zručnosti a dovednosti). Ze strany studentů vyžadujeme zodpovědný přístup ke studiu a je nezbytné, aby se ochotně identifikovali se všemi studentskými rolemi. Tím můžeme částečně garantovat, že student bude schopen prezentované jazykové jevy po nácviu a konsolidaci implementovat do praktického života.

Schopnost bez problémů přebírat role a adaptovat se na stále nové situace ve vyučovacím procesu v závislosti na cílech a fázích je předpokladem efektivní výuky.

Učitel je řídicím činitelem, student však pracuje i samostatně, a to nejvíc přispívá k jeho zdokonalování se v jazyce.

Metody a formy výuky

Výuka se realizuje postupně se zřetelem na všechny jazykové dovednosti: čtení s porozuměním a poslech s porozuměním, ústní a písemná produkce nebo interakce. Studenti tedy jazyk přijímají a rovněž produkují.

Jelikož v učitelské práci čerpáme zejména z metod založených na komunikačním a činnostním přístupu, přizpůsobujeme tomu i metody a formy. Náš výběr je také závislý na cíli nebo cílech vyučovací jednotky, fázích vyučovací jednotky, počtu studentů a v neposlední řadě také na učebnici, případně na doplňkovém materiálu. Mezi nejčastější fáze vyučovací jednotky patří: *zahřívací aktivity* k vytvoření atmosféry v daném jazyce, *opakování* a *konsolidace* známého učiva, *prezentace* nového učiva, *kontrolovaný* a *volný nácviu* nového učiva, *rozvoj čtení a poslechu s porozuměním a ústní a písemní produkce a interakce*. Při jednotlivých fázích zařazujeme do výuky odpovídající metody a aktivity:

- zahřívací aktivity, opakování a konsolidace učiva → různé typy her
- prezentace → výklad učitele, učebnice (při výkladu používáme co nejčastěji cílový jazyk s případným (do)vysvětlením jazykového jevu v češtině a komparací s mateřským jazykem), brainstorming (osvědčil se v rámci seznamování se s reáliemi a prezentací slovní zásoby),
- kontrolovaný a volný nácviu → dril, písemná nebo ústní gramatická cvičení, čtení, obměna a tvoření dialogů, odpovědi na (učitelovy) otázky,
- rozvoj čtení a poslechu s porozuměním a ústní a písemní produkce a interakce → komunikační aktivity jako nástroj sociální interakce, individuální a skupinové psaní, audio a audiovizuální materiál provázený souborem cvičení a aktivit, hlasité čtení.

Příklad 1

Jazyk: francouzština

Cíl: jazykový – počítat příklady, číslovky 0 – 100

Fáze hodin: zahřívací aktivita, opakování a konsolidace již známého učiva

Pomůcky: kartičky s matematickými příklady v rozsahu plus (+), minus (-), rovná se (=).

Postup: Učitel ukazuje studentům kartičky s matematickými příklady. Náhodně vyvolá studenta, který příklad přečte francouzsky a určí výsledek. Ostatní sledují a kontrolují přesnost čtení a správnost výsledku.

Příklad 2

Jazyk: italština

Cíl: jazykový – osvojit si slovní zásobu

kognitivní – seznámit se s italskými reáliemi

Fáze hodin: poslech s porozuměním, brainstorming.

Pomůcky: Na www.youtube.com učitel zadá do vyhledávače „Toto Cutugno – L'italiano (Sanremo 1983)“ a najde původní verzi této písně. Jednoduchý text je ideální pro začátečníky. Nabízí přehled toho, co je pro Itálie a Itálii typické.

Postup: Učitel rozdá studentům text písně, v níž chybí slova a dvakrát po sobě jim píseň přehraje. Studenti poslouchají a pokouší se doplnit slova. Učitel pak odkryje chybějící slova a studenti si tak mohou zkontrolovat, zda porozuměli správně. Vysvětlí jim také významy neznámých slovíček a studenti si je zapisují. V dalších hodinách přijdou na řadu samotní studenti s písničkami, připraví text písně tak, jak to viděli u učitele. Italština se tím stává hrou a slovní zásoba se memoruje snadněji.

Co se týče forem vyučování, jsme do značné míry limitováni počtem studentů ve skupinách a učebnou. Co do počtu, jak jsme se už zmínili, pracujeme v průměru s 25-30 studenty v kurzech pro začátečníky a s o něco menším počtem studentů v mírně pokročilých skupinách. To vytváří podmínky pro tyto formy výuky: *frontální* (hromadná forma výuky, využíváme při prezentaci a nácviku), *skupinová* (využíváme při volném nácviku, opakování a konsolidaci, rozvoji produkčních a recepčních dovedností) a občas i *individuální* (využíváme při kontrolovaném nácviku, někdy při opakování a konsolidaci, rozvoji produkčních a recepčních dovedností, častou formou konzultací mimo vyučovací proces).

Závěrem

Prvořadým cílem výuky je aktivní komunikační schopnost. Tomuto cíli jsou přizpůsobeny metody, formy a aktivity, jež mají vést studenty ke komunikaci v cílovém cizím jazyce beze strachu a ostychu. Od studentů se očekává aktivní přístup a vlastní motivace pro učení se cizím jazykům a jasná představa o využití získaných znalostí a dovedností při studiu konkrétního oboru a v budoucím zaměstnání. Důležité je doporučovat studentům, aby se aktivně individuálně vzdělávali (poslech on-line rádií vysílajících v cílovém jazyce, četba dostupného tisku, četba beletrie – existují adaptované verze známých děl pro cizince učících se jazyku, ve kterém je dílo napsáno), dále aby pečlivě vyhledávali a vybírali zdroje a informace spjaté s cílovým jazykem a kulturou a projevovali zájem o jazyk a výuku (svědomitá domácí příprava, aktivní účast na výuce, plnění úkolů).

LITERATURA

BÁLINTOVÁ, H. Cudzie jazyky áno, ale ako? Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2003. ISBN 80-8055-762-4.

BENEŠ, E. (a kol.) Metodika cizích jazyků: angličtiny, francouzštiny, němčiny. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970.

CUQ, J.-P. Dictionnaire de didactique du français langue étrangère et seconde. Paris: CLE International, 2003. ISBN 209-033972-1.

CUQ, J.-P./GRUCA, I. Cours de didactique du français langue étrangère et seconde. Grenoble: Presses Universitaires de Grenoble, 2002. ISBN 978-2-7061-1082-5.

CHODĚRA, R. Didaktika cizích jazyků. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2274-5.

HOMOLOVÁ, E. Učitel'ské a žiacke roly na hodine cudzieho jazyka. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2004. ISBN 80-8055-993-7.

HOMOLOVÁ, E. ŠTULRAJTEROVÁ, M. Teaching Practice Handbook. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, 2006. ISBN: 80-8083-871-4.

ROBERT, J.-P. Dictionnaire pratique de didactique du FLE. Paris: Ophrys, 2008. ISBN 978-2-7080-1197-7.

Společný evropský referenční rámec pro jazyky, 2001

Mgr. Eva Skříčková a Mgr. Martin Pleško
Katedra aplikované lingvistiky
Filozofická fakulta UP v Olomouci
Vodární 6
Olomouc
eva.skrickova@upol.cz, martin.plesko@upol.cz